

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

**Vývoj legislativních úprav pro občany se speciálními
potřebami včera a dnes**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program:

SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKA – VYCHOVATELSTVÍ

Autor: Alena Klivandová

Vedoucí práce: prof. JUDr. Vilém Kahoun, Ph.D. – UHP

České Budějovice 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci s názvem „*Vývoj legislativních úprav pro občany se speciálními potřebami včera a dnes*“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 4. 8. 2017

.....

podpis

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce prof. JUDr. Vilému Kahounovi, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady k jejímu zpracování. Osobám uvedených v případových studiích a jejich rodinám za poskytnutí informací k tématu.

Vývoj legislativních úprav pro občany se speciálními potřebami včera a dnes

Abstrakt

Předkládaná bakalářská práce je zaměřena na porovnání legislativních úprav vzdělávacího systému pro osoby se speciálními vzdělávacími potřebami v letech 1980 – 1989 a v letech současných 2010 – 2016. Bakalářská práce čerpá z rozboru odborné literatury, legislativy, internetových zdrojů. Skládá se z části teoretické a praktické.

Teoretická část je zaměřena nejprve na vymezení základních pojmů, následně se zabývá vzděláváním osob se speciálními vzdělávacími potřebami, poté nastiňuje téma práv a lidí s postižením.

Praktická část přináší seznámení s obsahem kurikulárních dokumentů, jimiž jsou školské zákony. Dále se zaměřuje na komparaci legislativních úprav vzdělávacího systému pro osoby se znevýhodněním. Tato část práce je doplněna kazuistikami dvou osob, které procházeli školským systémem v různých dobách.

Hlavním cílem tohoto výzkumu bylo zjistit, jak se vzdělávali děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami v letech minulých a v současnosti, a které vzdělávání bylo pro tyto osoby kvalitnější a přínosnější. Dílčím cílem bylo zpracovat kazuistiky vzdělávání těchto osob.

Na základě šetření bylo zjištěno, že obě legislativní úpravy se zabývají vzděláváním lidí se znevýhodněním, avšak současná legislativa má pozorovatelné přínosy a pozitiva pro tyto jedince.

Tato bakalářská práce by měla přinést vhled do problematiky podmínek a přístupu k vzdělání, zároveň by mohla být zdrojem informací pro osoby zabývající se oblastí edukace znevýhodněných osob.

Klíčová slova: osoby se speciálními vzdělávacími potřebami; integrace; inkluze; vzdělávání; právo; školské zákony

The development of the legislation for people with special needs yesterday and nowadays

Abstract

This bachelor thesis is focused on the comparison of the legislation of educational systems for people with special education needs in 1980's and nowadays. The thesis draw from specialised literature, the legislation and internet sources. The thesis is divided into the theoretical and practical part.

The theoretical part contains description of basic terms and is about education of people with special education needs, it includes rights of these people too.

The second part is about curricular documents – school laws. After this, compares legislative changes of educational system for people with special educational needs. This part is completed by casuistries which describe two people whose went through of educational systems in different time periods.

The main aim of this research was to find out, how was children and students with special needs educated more than 30 years ago and nowadays, and which of these periods is better for them. The sub-aim of the work was made casuistries focused on education of these people.

On the base of my research I found, that both legislative adjustments are concentrated on education of people with special needs, but contemporary legislation has visible benefits and positives for these people.

This bachelor thesis should bring better insight into this problematics and could be source of information about education of people with special education needs simultaneously.

Key words: people with special education needs; integration; inclusion; education; rights; school laws

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	10
1.1 Speciální pedagogika – pojetí, cíl, předmět, klasifikace	10
1.2 Jedinec se speciálními vzdělávacími potřebami	11
1.3 Znevýhodnění a integrace	12
1.4 Inkluzivní přístup	13
2 VZDĚLÁVÁNÍ OSOB SE SPECIÁLNĚ VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI .	15
2.1 Vývoj přístupu ke vzdělání	15
2.2 Vzdělávání osob v ČR.....	16
2.3 Formy vzdělávání.....	16
3 PRÁVO A LIDÉ S POSTIŽENÍM	18
3.1 Lidská práva	18
3.2 Mezinárodní dokumenty	18
3.3 Legislativa ČR.....	21
3.3.1 Výchova a vzdělávání	21
3.3.2 Rodina a sociální zabezpečení	22
3.3.3 Zaměstnanost	26
4 LEGISLATIVNÍ ÚPRAVY VZDĚLÁVACÍHO SYSTÉMU PRO OSOBY SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI	29
4.1 Legislativní úpravy před rokem 1989	29
4.2 Legislativa v letech 2010 – 2016	31
4.3 Komparace legislativních úprav vzdělávacího systému	36
4.3.1 Koncepce vzdělávání	36
4.3.2 Vzdělávací soustava.....	37
4.3.3 Systematika zákonů	38
4.3.4 Personální vymezení	39
4.3.5 Poradenská pomoc školského poradenského zařízení	40
4.3.6 Revize	41

4.3.7	Vzdělávání nadaných dětí, žáků a studentů	41
4.3.8	Předčasné ukončení školní docházky	42
4.3.9	Individuální vzdělávací plán	43
4.4	Kazuistiky	44
4.4.1	Kazuistika č. 1.....	44
4.4.2	Kazuistika č. 2.....	46
4.4.3	Komparace kazuistik.....	49
ZÁVĚR		52
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....		55
SEZNAM ZKRATEK		59

ÚVOD

Každý člověk v naší společnosti se setkává s lidmi, kteří se nějakým způsobem odlišují od ostatních. Většina z nás si již zvykla vídat a komunikovat s osobami s jistým druhem znevýhodnění, ať zdravotním či sociálním. Tito lidé jsou přirozenou součástí naší společnosti, mají stejná práva, ale i povinnosti jako druzí. Součástí práv je i právo na vzdělání.

Postoj ke znevýhodněným nebyl od počátku společnosti chápán v takové podobě, jako dnes. Lidé s postižením byli považováni za méněcenné, obtížné. Byli utracováni, týráni, vylučováni. Tyto postoje vycházely z určitých tradic a předsudků každé společnosti. S vývojem společnosti se postupně měnil i přístup k těmto osobám, byly kladeny požadavky na jejich vzdělávání a zapojení do života. Přístup ke vzdělávání souvisí s vyspělostí a úrovní každé země.

Při studiu literatury a zdrojů ke své bakalářské práci mě velmi zaujala myšlenka profesorky Amandy Watkins (2007), která ve své práci nepoukazuje na nutnost změny osob se znevýhodněním, ale na potřebu změny vzdělávání těchto jedinců. Tato idea by měla být zakotvena v myšlení a názoru všech lidí. Důraz je kladen na potřebu neoddělovat vzdělávání, ale toto vzdělávání neustále upravovat a modifikovat. Není potřeba změnit děti, žáky, studenty se speciálními vzdělávacími potřebami, ale systém péče o ně.

Cílem mojí bakalářské práce bylo porovnat vzdělávání osob se zdravotním znevýhodněním v letech minulých a v současnosti. Dovolila jsem si provést komparaci legislativních úprav vzdělávacího systému pro osoby se speciálními vzdělávacími potřebami v letech 1980 – 1989 a v letech 2010 – 2016.

Obsah práce je rozdělen do čtyř kapitol. První vymezuje pojem speciální pedagogika, jedinec se speciálními vzdělávacími potřebami, integrace, inkluze. Druhou kapitolu tvoří poznatky o vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami, vývoj přístupu ke vzdělávání, vzdělávání osob v České republice, formy vzdělávání. Ve třetí kapitole je poukázáno na právní aspekty osob s postižením. Kapitola se zabývá pojmem lidská práva, zdůrazňuje některé mezinárodní dokumenty. Legislativa ČR je zaměřena na výchovu a vzdělávání, rodinu a sociální zabezpečení, zaměstnanost osob se znevýhodněním. Poslední část práce zahrnuje vzdělávací systémy (školské zákony)

a komparaci těchto zákonů. Součástí čtvrté části jsou případové studie – kazuistiky, na kterých jsem si dovolila doložit případné rozdílnosti či shody vzdělávání.

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

1.1 Speciální pedagogika – pojetí, cíl, předmět, klasifikace

Speciální pedagogika je významný a rozvinutý obor pedagogiky. Její smysl spočívá ve speciální edukaci a rozvoji osob, které mají oproti většině ostatních speciální edukační potřeby a pro svůj rozvoj potřebují speciální přístup a péči.

V oblasti terminologie lze nahlížet na současný obor ze dvou úhlů:

V užším pojetí je speciální pedagogika pedagogickou disciplínou, která se zabývá edukací dětí, žáků a dospělých osob se speciálními vzdělávacími potřebami a zkoumáním formativních (výchovných) a informativních (vzdělávacích) vlivů na tyto jedince (Valenta et al., 2014).

V širším kontextu je možno na speciální pedagogiku nahlížet jako na interdisciplinární obor zabývající se péčí o jedince minoritních skupin obyvatelstva se zřetelem na edukaci, reedukaci a kompenzaci, diagnostiku, terapeuticko-formativní intervenci, rehabilitaci, inkluzi (integraci) a socializaci či resocializaci, prevenci a prognostiku osob se zdravotním postižením a zdravotním či sociálním znevýhodněním (Valenta et al., 2014).

Základním cílem speciální pedagogiky je *dosažení maximální možné míry socializace znevýhodněného jedince s ohledem na charakter, rozsah a závažnost (stupeň) jeho znevýhodnění v některé, či některých z výše uvedených oblastí. S tímto obecným cílem souvisí nutnost vytváření podmínek a předpokladů, nezbytných k jeho dosažení* (Fischer et al., 2014).

Dílčí cíle se zaměřují na *dosažení určitého stupně edukace či postupného rozvoje některé oblasti u konkrétního znevýhodněného jedince, případně dosažení vnitřní akceptace znevýhodnění ze strany jedince* (Fischer et al., 2014).

Cílem speciální pedagogiky je také dosažení změny v chápání a postojích některých členů společnosti vůči znevýhodněným osobám.

Předmětem speciální pedagogiky jsou osoby, které mají vzhledem ke svému znevýhodnění speciální potřeby v oblasti psychické, fyzické či sociální. K dosažení

uspokojování specifických potřeb je nutné stanovovat a používat speciální metody a postupy, především potřeby edukační a potřeby, které souvisejí se společenskou seberealizací a rozvojem člověka (Fischer et al., 2014).

Podle druhu postižení vyžadují jednotlivé skupiny znevýhodněných osob specifické formy a metody výchovy, vzdělávání a pomoci při socializaci. Z tohoto důvodu se speciální pedagogika člení na šest oborů.

Klasifikace speciální pedagogiky (Pipeková 2006):

- *Psychopedie – (speciální) pedagogika osob s mentálním postižením.*
- *Somatopedie –(speciální) pedagogika osob s tělesným postižením, s chronickým a dlouhodobým onemocněním.*
- *Logopedie – (speciální) pedagogika osob s narušenou komunikační schopností.*
- *Surdopedie – (speciální) pedagogika osob se sluchovým postižením.*
- *Oftalmopedie – (speciální) pedagogika osob se zrakovým postižením.*
- *Etopedie – (speciální) pedagogika osob s poruchami chování.*
- *Edukace jedinců s více vadami (kombinovaným postižením).*
- *Specifické poruchy učení nebo chování.*

1.2 Jedinec se speciálními vzdělávacími potřebami

Speciální pedagogika je chápána jako věda o zákonitostech speciální výchovy a speciální vzdělávání jedince, který z důvodu speciálních potřeb vyžaduje speciální pedagogický přístup při vzdělávání a podporu při pracovním a společenském uplatnění. Současné pojetí speciální pedagogiky se zabývá problematikou jedince se speciálními potřebami od jeho narození až po stáří, tedy obdobím raného a předškolního věku, obdobím školního věku, adolescencí, dospělosti a stářím.

Na legislativní úrovni zmiňuje speciální vzdělávací potřeby zákon č. 561/2004 Sb., v platném znění, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) a vyhláška č. 73/2005 Sb., v platném znění, o vzdělávání

dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Za osoby se speciálními vzdělávacími potřebami jsou považovány osoby se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním a sociálním znevýhodněním (Hájková a Strnadová, 2010).

Za **zdravotní postižení** je považováno mentální, tělesné, zrakové nebo sluchové postižení, vady řeči, souběžné postižení více vadami, autismus a vývojové poruchy učení nebo chování (zákon č.561/2004 Sb., §16).

Za **zdravotní znevýhodnění** je považováno zdravotní oslabení, dlouhodobá nemoc nebo lehčí zdravotní poruchy vedoucí k poruchám učení a chování, které vyžadují zohlednění při vzdělávání (zákon č. 561/2004 Sb., § 16).

Sociálním znevýhodněním je chápáno rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy, nařízená ústavní nebo uložená ochranná výchova, postavení azylanta a účastníka řízení o udělení azylu na území ČR podle zvláštního právního předpisu (zákon č. 561/2014 Sb., § 16).

1.3 Znevýhodnění a integrace

Předmětem speciální pedagogiky jsou lidé s různým stupněm a druhem znevýhodnění. Cílem speciální pedagogiky je integrace těchto osob do společnosti. Postoj a přístup k znevýhodněným jedincům se může pohybovat mezi dvěma protipóly, integrací a segregací. Současná speciální pedagogika směřuje jednoznačně k integraci znevýhodněných jedinců do většinové („zdravé“) populace. Souvisí s úrovní a kulturní vyspělostí společnosti (Fischer et al., 2014).

Meze integrace jsou dány druhem a stupněm znevýhodnění. Z toho vyplývá, že některé jedince lze integrovat bez větších problémů, jindy může být proces integrace obtížný, problematický až prakticky nemožný.

- **Integraci** lze vymezit jako snahu o úplné zapojení znevýhodněného jedince, splynutí, začlenění do společnosti, sjednocování postojů, hodnot, chování, jednání a směřování aktivit.

- **Integrované vzdělávání** se pak vymezuje jako úplné zapojení jedince do běžného edukačního procesu, obvykle se odehrávají v rámci běžného školního prostředí.
- **Segregace** je opačným pojmem integrace, při kterém dochází ke společenskému oddělování, vylučování jedince.

(Fischer a Škoda, 2008)

Integrace se pokládá za vzájemný proces, při kterém se obě strany k sobě přibližují, mění, vzniká oboustranná pospolitost a sounáležitost. Cílem je vytvoření akceptaci znevýhodněných a „zdravých“ osob. Setkáváme se s třemi procesy přizpůsobení v rámci integrace:

- **Asimilace** – handicapovaný jedinec se vypořádá se způsoby a pravidly chování většiny tak dalece, jak toho bude schopen.
- **Akomodace** – přizpůsobení se způsobům a pravidlům většiny, chybí nutnost (tlak) na potlačování odlišností. Jedinec si může utvářet pozitivní sebeobraz.
- **Adaptace** – oboustranné, vzájemné přizpůsobení, přiblížení obou stran.

(Fischer et al., 2014)

Člověk se znevýhodněním se do společnosti lidí potřebuje zapojit v řadě oblastí, které odpovídají různorodosti života v naší populaci. Patří sem **školská integrace** (např. individuální zařazování dětí se znevýhodněním do běžných tříd, zřizování speciálních tříd v běžných školách), **pracovní integrace** (zaměstnávání osob se změněnou pracovní schopností, podporované zaměstnávání aj.), **společenská integrace** (např. bezbariérové bydlení a společenské prostředí, sociální pomoc a podpora). (Slowík, 2016).

1.4 Inkluzivní přístup

Inkluzivní vzdělávání vznikalo postupně, je vázáno na mezinárodní úmluvy a dokumenty. Mezi základní dokumenty patří Všeobecná deklarace lidských práv (1948). K nejdůležitějším dokumentům současnosti, které se zabývají problematikou speciálního vzdělávání, patří dokument *The Salamanca Statement*

and Framework for Action on Special Needs Education (1994). Dokument poukazuje na principy inkluze, umístění dětí se znevýhodněním do běžného školství. Nejnovější dokument, *Prohlášení o právech osob s postižením* (2006), zdůrazňuje právo těchto osob na kvalitní a bezplatné vzdělání ve stejné míře jako ostatní členové společnosti.

Prosazování inkluzivního přístupu a inkluzivního vzdělávání je tedy nejmodernějším trendem v oblasti péče o jedince se znevýhodněním. V rámci edukačního konceptu se žáci nedělí na dvě skupiny (tj. ty, kteří mají speciální vzdělávací potřeby, a ty, kteří je nemají), ale jde tu o jedinou heterogenní skupinu žáků, kteří mají rozličné individuální potřeby. Velmi zjednodušeně by bylo možné říci, že integrace vyžaduje větší přizpůsobení dítěte škole, zatímco inkluze se víc snaží přizpůsobit edukační prostředí dětem. Tedy téměř všichni žáci bez ohledu na jejich individuální rozdíly tak mohou být vzděláváni v běžných školách, co nejbližně svému bydlišti, při současném respektování jejich zájmů a potřeb (Lechta 2010).

V zahraničí velmi výstižně charakterizuje inkluzivní vzdělávání D. Fergusonová (2008). Podle jejího mínění se jedná o výzvu, aby společné vzdělávání bylo dosažitelné a k dispozici pro všechny, všude a vždy. Vedle toho např. Spratt a Florian (2015) poukazují na to, že pojem inkluze se často používá bez hlubšího porozumění a odbornosti, a tím může dojít k odlišnosti pojetí významu tohoto slova.

Integrativní a inkluzivní přístup není však chápán v jednotlivých zemích stejně. Jak uvádí ve své publikaci M. Ainscow, M. César (2006), nelze předpokládat, že integračně inkluzivní proces je všude akceptován nebo je akceptován s výhradami. Existují společnosti, které inkluzi podporují, stejně jako hnutí, usilující o zachování specializovaných služeb.

2 VZDĚLÁVÁNÍ OSOB SE SPECIÁLNĚ VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI

2.1 Vývoj přístupu ke vzdělání

V souvislosti s rozvojem přístupu společnosti ke znevýhodněným osobám se měnil a vyvíjel také přístup ke vzdělávání těchto jedinců. Od historie po současnost se objevovalo několik základních principů v oblasti vzdělávání osob se znevýhodněním (pomineme-li období represivního přístupu, kdy se o vzdělávání ani péči neuvažovalo). Mezi základní principy patří:

Exkluze

Děti s postižením, nesplňující kritéria se komplexně vyloučí z výchovně vzdělávacího procesu.

Segregace (separace)

Podle kritérií se děti před vstupem do vzdělávacího systému rozdělují na určité podskupiny. Selektivní přístup vychází z přesvědčení, že optimální edukace žáků s postižením se může uskutečňovat pouze v rámci homogenní skupiny. Poté se edukační systém skládá ze soustavy tzv. běžných škol a soustavy speciálních škol, která se následně ještě dále rozčleňuje.

Integrace

Při integrativním vzdělávání existují vedle sebe rozdílné podskupiny. Děti se znevýhodněním se mohou (s určitou oporou) vzdělávat v běžné škole. V případě neúspěšné integrace je možný návrat dítěte do speciálního zařízení. Paralelně funguje integrativní a segregovaná edukace.

Inkluze

Základní idea integrace je rozvíjena v novou, vyšší kvalitu, heterogenita je chápána jako normalita. Segregační prvky starého školského systému postupně zanikají.

Různorodost je normální

Jde o dovršení procesu inkluze, samozřejmostí se stává přirozená heterogenost žáků ve třídách.

(Lechta, 2010)

Z výzkumu profesorky Amandy Watkins (2009) je patrné, že Česká republika v porovnání s některými státy v Evropské unii stále vzdělává vysoké procento dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami odděleně od jedinců zdravých. Zmiňuje, že není důležité kolik v jaké zemi těchto dětí je, ale to, kde a jak se vzdělávají.

2.2 Vzdělávání osob v ČR

Současné vzdělávání v České republice upravuje **zákon č. 561/2004 Sb.**, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů a **zákon č. 111/1998 Sb.**, o vysokých školách. V § 2 školského zákona je uvedena zásada rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana a také na zásadách zohledňování vzdělávacích potřeb jedince.

Speciální vzdělávací potřeby dětí, žáků a studentů zjišťují **školská poradenská zařízení**, tj. pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogická centra. Na základě diagnostiky speciálně vzdělávacích potřeb, mají tito jedinci zákonné právo na adekvátní podporu v oblasti vzdělávání, tedy na vytvoření podmínek a vzdělávání, jehož obsah, formy a metody odpovídají jejich vzdělávacím potřebám a možnostem.

Vzdělávání žáků se uskutečňuje s využitím podpůrných a vyrovnávacích opatření.

2.3 Formy vzdělávání

Speciální vzdělávání je poskytováno žákům, u kterých byly na základě vyšetření školským poradenským zařízením zjištěny speciální vzdělávací potřeby. Jejich závažnost a rozsah je důvodem k zařazení žáka do speciálního vzdělávání. Poskytuje se také žákům, kteří byli zařazeni do škol zřízených při školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy (školy při diagnostických ústavech, dětských domovech se školou a výchovných ústavech).

Základní formy speciálního vzdělávání:

- **individuální integrace** – vzdělávání žáka v běžné škole, třídě nebo ve speciální škole určené pro žáky s jiným druhem zdravotního postižení
- **skupinová integrace** – vzdělávání žáka ve třídě, oddělení nebo studijní skupině zřízené pro žáky se zdravotním postižením v běžné škole nebo ve speciální škole určené pro žáky s jiným druhem postižení
- **vzdělávání ve speciální škole** – škola samostatně zřízená pro žáky se zdravotním postižením
- **kombinace** předchozích forem

Zařazení žáka se speciálními vzdělávacími potřebami do příslušných forem vzdělávání lze provést pouze na základě písemného doporučení školského poradenského zařízení, s navržením konkrétních podpůrných opatření, informovaným souhlasem zákonných zástupců žáka nebo zletilým žákem. Konečné rozhodnutí o zařazení žáka do speciální školy nebo třídy je vždy na zákonném zástupci, případně samotném zletilém žákovi (Fischer et al. 2014).

V současném školském systému v naší zemi je patrná snaha o posílení inkluzivního pojetí výchovy a vzdělávání na všech stupních a typech škol a o implementaci principů a metod inkluze do vzdělávání na všech úrovních školského systému (Klenková a Vítková et al., 2011).

3 PRÁVO A LIDÉ S POSTIŽENÍM

3.1 *Lidská práva*

Pojem „lidská práva“ je kategorií právní, ale zahrnuje v sobě i aspekt etický, historický, náboženský, filozofický, politický a sociální (Vysokajová, 2000).

Tato práva se odvozují od přirozené důstojnosti lidské osobnosti a jsou považována za rovná a nezcizitelná (Universal Declaration of Human Rights, United Nations, New York 1988)

Jedná se o práva vrozená, která mají svůj původ ještě před vznikem státu, jsou považována za rovná a nezcizitelná. Tato práva jsou univerzální a mají charakter práv individuálních. Přirozenost, nezcizitelnost a rovnost práv všech členů lidské společnosti je, ve smyslu Všeobecné deklarace lidských práv, *základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě.*

Obsah pojmu lidských práv se vyvíjí spolu s vývojem státu a společnosti. Státy mají povinnost podporovat respektování práv a usilovat o jejich dodržování a rozvoj.

Dokumenty týkající se lidských práv vznikaly a byly přijímány v průběhu dějin. Jsou určitými milníky ve vývoji lidstva, označují přechod do nové a důležité fáze, kdy si člověk začíná uvědomovat hodnotu a důstojnost každé lidské bytosti (Vysokajová, 2000).

3.2 *Mezinárodní dokumenty*

Všechny současné dokumenty odrážejí filozofii, že člověk s postižením je předmětem sociálních práv. V praxi to představuje snahu a úsilí o zlepšování životních podmínek, zajištění rovnoprávného postavení a naplnění základních a specifických potřeb osob se znevýhodněním.

Všeobecná deklarace lidských práv

Významným krokem Valného shromáždění OSN bylo 10. 12. 1948 přijetí **Všeobecné deklarace lidských práv**. Deklarace v čl. 1 uvádí, že *všichni lidé se rodí svobodní a rovní v důstojnosti a právech*. Cílem dokumentu bylo přimět každého jednotlivce

a orgány k prosazování úcty k právům a svobodám občanů prostřednictvím výchovy a vzdělání.

Evropská sociální charta

V roce 1961 přijaly členské státy Rady Evropy významný dokument vztahující se na práva sociální – **Evropskou sociální chartu**. Charta vymezuje a definuje obsah jednotlivých práv a zvláště zdůrazňuje práva určitých kategorií osob vyžadujících zvláštní ochranu.

Valné shromáždění Spojených národů přijalo v průběhu doby několik mezinárodních úmluv, které měli na zřeteli i uznání, uplatňování a ochranu lidských práv jako faktoru míru a spolupráce mezi národy. Byly to např.:

Deklarace práv dítěte (1969)

Úmluva o právech dítěte (1990)

Úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (1965)

Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (1979)

Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení a trestání (1984)

(Vysokajová, 2000)

První mezinárodní konferenci týkající se legislativy zdravotně postižených osob pořádala organizace Rehabilitation International v Římě v roce 1971. Závěry této konference významně ovlivnily další legislativní vývoj v oblasti ochrany práv zdravotně postižených osob.

Deklarace práv mentálně postižených osob

V roce 1971 byla na půdě OSN přijata Deklarace práv mentálně postižených osob, která zdůrazňuje, že mentálně postižená osoba má stejná práva jako ostatní občané a má být chráněna před vykořisťováním, zneužíváním a ponižujícím zacházením.

Deklarace práv zdravotně postižených osob

V roce 1975 byla vyhlášena valným shromážděním OSN Deklarace práv zdravotně postižených osob, jež vyzdvihuje stejná práva pro zdravé i znevýhodněné občany, v první řadě právo na důstojný a plnohodnotný život.

(Vysokajová, 2000).

Standardní pravidla pro vyrovnání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením

Pravidla byla schválena valným shromážděním OSN 28. října 1993. Cílem bylo zajistit pro zdravotně postižené stejná práva, jako mají ostatní. Proto mají být za tímto účelem přijata příslušná opatření odstraňující překážky, které brání zdravotně postiženým v uplatňování těchto práv a v plné integraci do všech společenských aktivit.

Standardní pravidla nejsou z hlediska mezinárodního práva závazná, pokud však budou aplikována velkým počtem států, mohou se stát mezinárodním obyčejovým právem.

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením

Úmluva byla přijata OSN dne 13. 12. 2006 s platností od 3. 5. 2008. Je založena na principu rovnoprávnosti, zaručuje osobám se zdravotním postižením plné uplatnění všech lidských práv a podporuje jejich zapojení do života společnosti.

Úmluva obsahuje 3 základní principy: prosazovat, chránit, zajistit práva osob se zdravotním postižením.

Zásady úmluvy jsou: respektovat přirozenou důstojnost, osobní nezávislost, zahrnující také svobodu volby a samostatnost, nediskriminace, plné a účinné začlenění do společnosti, respektování odlišností a přijímání osob se zdravotním postižením jako součásti lidské společnosti a různorodosti, rovnost příležitostí, přístupnost, rovnoprávnost mužů a žen, respektování rozvíjejících se schopností dětí se zdravotním postižením a respektování práva na zachování jejich identity.

3.3 *Legislativa ČR*

V této části práce bych chtěla poukázat na některé legislativní dokumenty České republiky týkající se současného vzdělávání, sociálního a pracovního zabezpečení osob se znevýhodněním.

Listina základních práv a svobod

Součástí Ústavy České republiky se v roce 1992 stala **Listina základních práv a svobod**. Listina vychází z nedotknutelnosti a univerzálního charakteru přirozených práv. Neobsahuje výslovné ustanovení o zákazu diskriminace z důvodu zdravotního postižení.

V hlavě IV. Listiny základních práv a svobod je věnována pozornost právům zranitelných sociálních skupin, tzn. dětem, ženám a osobám zdravotně postiženým.

3.3.1 *Výchova a vzdělávání*

Důležitým dokumentem v oblasti vzdělávání je **Národní program rozvoje vzdělávání** v České republice (Bílá kniha), vydaná Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Mimo celkové koncepce vzdělávání se zaměřuje na vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Zdůrazňuje potřebu individuálního speciálně pedagogického přístupu, jehož smyslem je vyrovnání příležitostí pro dosažení odpovídajícího stupně vzdělání, připravit podmínky pro integraci dětí se speciálními vzdělávacími potřebami do běžných škol. Poukazuje na technickou vybavenost škol, připravenost učitelů a volbu vhodných metod a forem výuky (Bílá kniha, 2001).

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním a vyšším odborném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů

Zákon je základním kurikulárním dokumentem, který stanovuje podmínky realizace vzdělávacího procesu, vystihuje práva a povinnosti osob při vzdělávání a vymezuje působnost orgánů státní správy a samosprávy ve školství.

Významný ke vztahu k cílovým skupinám speciální pedagogiky je znění § 16, § 18 a § 19 školského zákona, který se věnuje vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními

vzdělávacími potřebami, tedy osobám se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním a sociálním znevýhodněním.

Podrobnou úpravu vzdělávání nalezneme v:

- Vyhlášce č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, ve znění vyhlášky č. 147/2011 Sb.
- Vyhlášce č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění vyhlášky č. 116/2011 Sb.
- Vyhlášce č. 27/20016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků mimořádně nadaných

(zákon č.561/2004 Sb.)

3.3.2 Rodina a sociální zabezpečení

Rodinné právo

Rodinné právo je jedno z odvětví českého právního řádu. Jedná se o souhrn právních - norem, které regulují manželství a rodinné vztahy. Základními prameny rodinného práva jsou:

Listina základních práv a svobod (1991)

Úmluva o právech dítěte (1990)

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Obecně lze mezi základní obsah rodinného práva řadit vztahy mezi manželi, vztahy mezi rodiči a dětmi, vztahy mezi dalšími příbuznými, vztahy tzv. náhradní rodinné výchovy, vztahy tzv. sociálně-právní ochrany dětí a mládeže. K základním principům patří princip blaha, zájmu a ochrany dítěte.

Sociální zabezpečení

Podmínky poskytování pomoci a podpory osobám v nepříznivé životní situaci upravuje **zákon č. 108/2006 Sb.**, o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, prostřednictvím sociálních služeb a příspěvku na péči.

Vymezení některých pojmů dle zákona č. 108/2006 Sb.:

Sociální služba – *činnost nebo soubor činností podle tohoto zákona zajišťující pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení*

Nepříznivá sociální situace – *oslabení nebo ztráta schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu ve společnosti, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením*

Dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav – *stav, který podle poznatků lékařské vědy trvá nebo má trvat déle než 1 rok, a který omezuje funkční schopnosti nutné pro zvládnutí základních životních potřeb*

Sociální začleňování – *proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný*

Sociální vyloučení – *vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace*

Zdravotní postižení – *tělesné, mentální, duševní, smyslové nebo kombinované postižení, jehož dopady činí nebo mohou činit osobu závislou na pomoci jiné osoby*

Příspěvek na péči (§ 7 - § 30)

Osobám, které z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu potřebují pomoc jiné fyzické osoby při zvládnutí základních životních potřeb, se poskytuje příspěvek na péči. Příspěvek se poskytuje podle stupně závislosti (§ 11):

- a) stupeň I (lehká závislost)

- b) stupeň II (středně těžká závislost)
- c) stupeň III (těžká závislost)
- d) stupeň IV (úplná závislost)

Výše příspěvku:

Výše příspěvku pro osoby do 18 let věku činí za kalendářní měsíc:

- a) 3300 Kč, jde-li o stupeň I (lehká závislost),
- b) 6600 Kč, jde-li o stupeň II (středně těžká závislost),
- c) 9900 Kč, jde-li o stupeň III (těžká závislost),
- d) 13200 Kč, jde-li o stupeň IV (úplná závislost).

Výše příspěvku pro osoby starší 18 let činí za kalendářní měsíc:

- a) 880 Kč, jde-li o stupeň I (lehká závislost),
- b) 4400 Kč, jde-li o stupeň II (středně těžká závislost),
- c) 8800 Kč, jde-li o stupeň III (těžká závislost),
- d) 13200 Kč, jde-li o stupeň IV (úplná závislost).

Sociální služby (§ 32 - § 96)

Formy sociálních služeb (§ 33):

Sociální služby se poskytují jako služby pobytové, ambulantní nebo terénní.

- Pobytové služby jsou spojené s ubytováním v zařízeních sociálních služeb;
- Při ambulantních službách dochází osoba nebo je doprovázená nebo dopravovaná do zařízení sociálních služeb, součástí není ubytování;
- Terénními službami se rozumí služby, které jsou osobě poskytované v jejím přirozeném sociálním prostředí.

Druhy sociálních služeb:

a) sociální poradenství (§ 37)

Základní sociální poradenství – poskytuje osobám potřebné informace, které pomáhají s řešením jejich nepříznivé sociální situace.

Odborné sociální poradenství – odborné sociální poradenství je poskytováno se zaměřením na potřeby osob v občanských poradnách, manželských a rodinných poradnách, poradnách pro seniory, poradnách pro osoby se zdravotním postižením, poradnách pro oběti trestných činů a domácího násilí a ve speciálních lůžkových zdravotnických zařízeních hospicového typu.

b) služby sociální péče (§ 38 – 52)

Tyto služby pomáhají osobám zajistit jejich fyzickou a psychickou soběstačnost, podporují život v přirozeném sociálním prostředí, umožňují zapojení do běžného života společnosti, zajišťují důstojné prostředí a zacházení v případě nepříznivého zdravotního stavu. Mezi služby sociální péče patří například osobní asistence, centra denních služeb, denní stacionáře, týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením, domovy pro seniory, domovy se zvláštním režimem a jiné.

c) služby sociální prevence (§ 53 – 70)

Služby sociální prevence pomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou vyloučením ohroženy pro krizovou sociální situaci, životními návyky, způsobem života, sociálně znevýhodňujícím prostředím, ohrožením práv a zájmů. Cílem služeb je napomáhat osobám k překonání nepříznivé sociální situace, chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů. K službám sociální prevence lze přiřadit například ranou péči, azylové domy, kontaktní centra, krizovou pomoc, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, sociálně terapeutické dílny a jiné.

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění

Zákon stanoví, že při stanovení výše sociálního příplatku je použit nejvyšší koeficient, jde-li o dítě dlouhodobě těžce zdravotně postižené, dlouhodobě zdravotně postižené a dlouhodobě nemocné. Rodičovský příspěvek náleží při péči o dlouhodobé zdravotní postižení až do sedmi let věku dítěte.

Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, v platném znění

Zákon stanoví, že příslušné orgány poskytují občanům těžce ZP *služby, věcné dávky, peněžité dávky a bezúročné půjčky* k překonání obtíží vyplývajících z jejich postižení, zajišťuje jim *společné stravování a rekreace*, poskytuje *pečovatelská služba a pomůcky potřebné k odstranění, zmírnění nebo překonání následků jejich postižení nebo peněžitý příspěvek na zakoupení těchto pomůcek*.

Občanům s těžkým tělesným, smyslovým nebo mentálním postižením, které podstatně omezuje jejich pohybovou nebo orientační schopnost, se poskytují podle druhu stupně postižení mimořádné výhody, zejména v *dopravě nebo při potřebě průvodce*.

3.3.3 Zaměstnanost

Je nezpochybnitelným a, zdá se, již i obecně přijímaným názorem většiny občanů, že právo na práci či jeho realizace formou účasti občana na pracovním trhu je jednou z nejdůležitějších podmínek naplnění kvality života (Michalík, et al. 2011).

Začlenění do pracovního procesu nepřináší pouze materiální prospěch, ale zvyšuje sebehodnocení člověka, rozvíjí jeho lidskou osobní identitu, přináší pocit seberealizace, sebeuplatnění a společenské užitečnosti, podílí se na rozvoji vztahů a přátelství, překonává problémy v oblasti psychiky (Pfeiffer, et al. 2014).

Zakotvení práva na práci nalezneme v článku 26 odst. 1 Listiny základních práv a svobod: *Každý má právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu, jakož i právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost. Čl. 26 odst. 3 poté poukazuje na sociální události, které mohou nastat v životě občanů a ve kterých je stát případně hmotně podpoří. Každý má právo získávat prostředky pro své životní potřeby*

práci. Občany, kteří toto právo nemohou bez své viny vykonávat, stát hmotně zajišťuje, podmínky stanoví zákon.

Listina základních práv a svobod dále stanoví právo na zvýšenou ochranu při práci a zvláštní pracovní podmínky pro ženy, mladistvé a osoby zdravotně postižené. Pro mladistvé a zdravotně postižené zdůrazňuje zvláštní ochranu v pracovně právních vztazích a při přípravě na povolání. Potřeba zvýšené ochrany na trhu práce se odvíjí od jejich snížené pracovní schopnosti, která souvisí se zdravotním postižením.

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

Tento zákon upravuje zabezpečování státní politiky zaměstnanosti, jejímž cílem je dosažení plné zaměstnanosti a ochrana proti nezaměstnanosti.

Zaměstnáváním znevýhodněných osob se zabývá především část třetí, § 67 - § 83 – zaměstnávání osob se zdravotním postižením. Osobám se zdravotním postižením se poskytuje zvýšená ochrana na trhu práce.

Zákon vymezuje podle § 67 odstavce 2 osoby se zdravotním postižením takto: *Osobami se zdravotním postižením jsou fyzické osoby, které jsou orgánem sociálního zabezpečení uznány a) invalidními ve třetím stupni (tj. osoby s těžším zdravotním postižením), b) invalidním v prvním nebo druhém stupni nebo c) zdravotně znevýhodněnými.*

Podle § 67 zákona *osobou zdravotně znevýhodněnou je fyzická osoba, která má zachovanou schopnost vykonávat soustavné zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost, ale její schopnosti být nebo zůstat pracovně začleněna, vykonávat dosavadní povolání nebo využít dosavadní kvalifikaci nebo kvalifikaci získat jsou podstatně omezeny z důvodu jejího dlouhodobého nepříznivého zdravotního stavu, osobou zdravotně znevýhodněnou však nemůže být osoba, která je osobou se zdravotním postižením podle odstavce 2 písm. a) nebo b).*

Evidenci osob se zdravotním postižením vede krajská pobočka úřadu práce. Osoby se zdravotním postižením mají právo také na **pracovní rehabilitaci a rekvalifikaci**. Pracovní rehabilitace je souvislá činnost zaměřená na získání a udržení vhodného zaměstnání. Jedná se o poradenskou činnost zaměřenou na volbu povolání, volbu zaměstnání nebo jiné výdělečné činnosti, teoretickou a praktickou přípravu

pro zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost, zprostředkování, udržení a změnu zaměstnání, změnu povolání a vytváření vhodných podmínek pro výkon zaměstnání nebo jiné výdělečné činnosti (Michalík et al., 2011). Zaměstnavatel může pro osoby se zdravotním postižením po dohodě s úřadem práce zřídit **chráněné pracovní místo**. Na vytvoření chráněného pracovního místa poskytuje úřad práce zaměstnavateli příspěvek.

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

V § 38 - § 42 zákon upravuje invaliditu a invalidní důchod osob. *Pojištěnec je invalidní, jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu nastal pokles jeho pracovní schopnosti nejméně o 35 %*. Jsou rozlišeny tři stupně invalidity:

- invalidita prvního stupně, jestliže pracovní schopnost pojištěnce poklesla nejméně o 35%, avšak nejvíce o 49%;
- invalidita druhého stupně, jestliže pracovní schopnost pojištěnce poklesla nejméně o 50%, avšak nejvíce o 69%;
- invalidita třetího stupně, jestliže pracovní schopnost pojištěnce poklesla nejméně o 70%.

4 LEGISLATIVNÍ ÚPRAVY VZDĚLÁVACÍHO SYSTÉMU PRO OSOBY SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI

V této části práce bych chtěla poukázat na legislativní úpravy vzdělávání pro osoby se speciálními vzdělávacími potřebami v letech 1980 – 1989 a 2010 – 2016. Zároveň bych chtěla provést komparaci těchto legislativních úprav.

4.1 Legislativní úpravy před rokem 1989

Ve druhé polovině 80. let platil **školský zákon č. 29/1984 Sb.**, o soustavě základních a středních škol. Tehdejší znění zákona stanovovalo v § 3, že *výchova a vzdělání se uskutečňují v jazyce českém. Neslyšícím a nevidomým se zajišťuje právo na vzdělání v jejich jazyce s použitím znakové řeči nebo Braillova písma.*

Vzdělávání žáků se znevýhodněním řešil § 28 - § 33 zákona.

Zákon upravuje existenci rozsáhlé sítě speciálních škol, které poskytují vzdělávání pomocí zvláštních výchovných a vyučovacích metod, prostředků a forem práce. Školy poskytují vzdělávání *žákům mentálně, smyslově nebo tělesně postiženým, žákům s vadami řeči, žákům s více vadami, žákům obtížně vychovatelným a žákům nemocným a oslabeným, umístěným ve zdravotnických zařízeních.* Speciální školy mají za úkol připravovat žáky také k začlenění do pracovního procesu a dění ve společnosti. Mezi speciální školy se řadí základní školy pro mládež vyžadující zvláštní péči, střední školy pro mládež vyžadující zvláštní péči, zvláštní školy, odborná učiliště, praktické školy a pomocné školy.

- **Speciální základní školy** jsou v tehdejší pojetí nazývány jako školy pro mládež vyžadující zvláštní péči. Poskytují vzdělání a výchovu žáků způsobem přiměřeným jejich postižení. Speciální základní školy mají devět ročníků, ministerstvo stanoví vyhláškou, ve kterých školách probíhá vzdělávání deset let.
- **Speciálních střední školy** se dělí na střední odborná učiliště, gymnázia a střední odborné školy. Vzdělávají se zde *smyslově nebo tělesně postižení žáci a žáci*

obtížně vychovatelní, pokud se nemohou vzdělávat společně se žáky ostatních středních škol. Délka studia může být prodloužena až o dva roky.

- **Zvláštní školu** navštěvují žáci, kteří se vzhledem k rozumovým nedostatkům nemohou vzdělávat v základní škole ani v praktické škole. Zvláštní škola má devět ročníků, ministerstvo stanoví vyhláškou, které školy mají deset ročníků.
- **Odborné učiliště** poskytuje odbornou přípravu v učebních oborech s upravenými učebními plány. Vzdělávání trvá dva až tři roky a je zakončeno závěrečnou zkouškou. Odborné učiliště poskytuje také přípravu pro výkon jednoduchých činností žáků, kteří při pracovním a společenském uplatnění potřebují dohled jiné osoby. Tříletá praktická příprava je ukončena závěrečnou zkouškou, jednoletá a dvouletá závěrečným vysvědčením.
- **Pomocná škola** je zaměřena na výchovu a vzdělávání obtížně vzdělávatelných žáků, s takovými nedostatky rozumového vývoje, kteří se nemohou vzdělávat ani ve zvláštní škole, ale jsou si schopni osvojit některé prvky vzdělávání. Výchovně vzdělávací činnosti jsou zaměřeny na sebeobsluhu, osobní hygienu, rozvoj přiměřených poznatků a pracovních dovedností. Pomocná škola má deset ročníků.

Z důvodu nedostatečné tělesné nebo rozumové vyspělosti může být podle § 34 zákona odložena dítěti **povinná školní docházka** o jeden rok. O odložení docházky rozhoduje ředitel na základě žádosti zákonných zástupců, odborného posouzení lékaře, pedagogicko psychologické poradny nebo speciálně pedagogického centra. Ředitel školy také rozhoduje o dodatečném odložení školní docházky v průběhu prvního pololetí.

V § 37 se pojednává o *osvobození od povinnosti docházet do školy a osvobození od povinné školní docházky*. Žákovi, který nemůže z důvodu zdravotního stavu docházet do školy, zajistí krajský úřad příslušné vzdělávání. Těžce zdravotně postižené dítě může krajský úřad na základě odborného posouzení a souhlasu zákonných zástupců osvobodit od povinné školní docházky, a to na dobu určitou a stanovit mu vyhovující formu vzdělávání.

Rozvíjení **mimořádného nadání a talentů žáků** je stanoveno v § 41 - § 43 zákona. V základních a středních školách se vytvářejí podmínky pro rozvoj nadání žáků, mohou

se zřizovat třídy s rozšířenou výukou některých předmětů. Vzdělávání podle individuálního studijního plánu se v odůvodněných případech povoluje žákům středních a vyšších odborných škol.

4.2 Legislativa v letech 2010 – 2016

Od roku 2005 vztahy ve školství upravuje **zákon č. 561/2004 Sb.**, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Vzdělávání je založeno mimo jiné na zásadách rovného přístupu ke vzdělání, *zohledňování vzdělávacích potřeb jedince, vzájemné úcty, respektu, názorové snášenlivosti, solidarity a důstojnosti všech účastníků vzdělávání* (§ 2 odst. 1 b).

Podle § 3 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zpracovává Národní program rozvoje vzdělávání, který rozpracovává cíle vzdělávání stanovené tímto zákonem, vymezuje hlavní oblasti, obsahy a prostředky vzdělávání. Pro každý obor vzdělávání, předškolní, základní a střední vzdělávání, základní umělecké a jazykové vzdělávání se vydávají rámcové vzdělávací programy. Rámcové vzdělávací programy vymezují povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání a jsou závazné pro tvorbu školních vzdělávacích programů.

Znění zákona „zpřesnila“ **vyhláška 73/2005 Sb.**, která upravuje vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Vyhláška stanovuje, že *žák se zdravotním postižením se přednostně vzdělává formou individuální integrace v běžné škole, pokud to odpovídá jeho potřebám a možnostem a podmínkám a možnostem školy* (§ 3 odst. 4). Dále vyhláška obsahuje: *V případě, že ředitel běžné školy či speciální školy nezařadí žáka se zdravotním postižením, který má povinnost plnit školní docházku, do některé z forem speciálního vzdělávání, oznámí tuto skutečnost zákonnému zástupci žáka se zdravotním postižením, krajskému úřadu a obci, v níž má žák trvalý pobyt* (§ 9 odst. 4).

Část třetí vyhlášky se zabývá **vzděláváním žáků mimořádně nadaných**. *Mimořádně nadaným žákem se pro účely této vyhlášky rozumí jedinec, jehož rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých rozumových oblastech, pohybových, uměleckých a sociálních dovednostech* (§12 odst. 1). Mimořádné nadání žáka zjišťuje školské poradenské

zařízení. Žáci se mohou vzdělávat ve skupinách stejných nebo různých ročníků v některých předmětech. Vzdělávání se může uskutečňovat podle individuálního vzdělávacího plánu, který vychází ze školního vzdělávacího programu, závěrů psychologického vyšetření a souhlasu zákonného zástupce žáka nebo zletilého žáka.

Od 1. září 2011 vstoupila v platnost nová **vyhláška č. 147/2011 Sb.**, kterou se mění vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Podmínky vzdělávání žáků mimořádně nadaných zůstávají stejné, značných změn však doznala část týkající se žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

Nejdůležitější změny:

- škola nesmí odmítnout žáka se zdravotním postižením, ale musí učinit taková opatření, která by mu umožnila integraci;
- žák bez zdravotního postižení se nesmí vzdělávat podle vzdělávacího programu pro žáky se zdravotním postižením;
- asistent pedagoga je kompetentní zastoupit při vyučování a o přestávkách osobního asistenta žáka s těžkým zdravotním postižením;
- ve třídách zřízených pro žáky se zdravotním postižením mohou být zařazeni souběžně žáci dvou i více ročníků, popřípadě i prvního a druhého stupně.

Dle § 1 se *vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a vzdělávání žáků mimořádně nadaných se uskutečňuje s využitím vyrovnávacích a podpůrných opatření*. Podpůrná opatření jsou určena žákům, kteří se vzdělávají v režimu speciálního vzdělávání (žáci se zdravotním postižením a žáci mimořádně nadaní). Vyrovnávací opatření jsou uplatňována při vzdělávání žáků se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním.

Vyrovnávacími opatřeními se pro účely této vyhlášky rozumí *využívání pedagogických, popřípadě speciálně pedagogických metod a postupů, které odpovídají vzdělávacím potřebám žákům, poskytování individuální podpory v rámci výuky a přípravy na výuku, využívání poradenských služeb školy a školských poradenských zařízení, individuálního vzdělávacího plánu a služeb asistenta pedagoga.*

Podpůrnými opatřeními se pro účely této vyhlášky rozumí využití speciálních metod, postupů, forem a prostředků vzdělávání, kompenzačních, rehabilitačních a učebních pomůcek, speciálních učebnic a didaktických materiálů, zařazení předmětů speciálně pedagogické péče, poskytování pedagogicko-psychologických služeb, zajištění služeb asistenta pedagoga, snížení počtu žáků ve třídě nebo studijní skupině nebo jiná úprava organizace vzdělávání zohledňující speciální vzdělávací potřeby žáka.

Žákům s těžkým zdravotním postižením náleží nejvyšší míra podpůrných opatření.

Podle § 3 se **žák bez zdravotního postižení nevzdělává podle vzdělávacího programu pro vzdělávání žáků se zdravotním postižením**. Žák bez zdravotního postižení může výjimečně a na dobu nezbytně nutnou pro vyrovnání jeho znevýhodnění navštěvovat školu, třídu zřízenou pro žáky se zdravotním postižením (jde o žáka se zdravotním znevýhodněním a sociálním znevýhodněním).

V § 7 jsou upraveny kompetence **asistenta pedagoga**, kterému přibyla jedna z hlavních činností – kompetence k poskytování pomoci žákům s těžkým zdravotním postižením při sebeobsluze a pohybu během vyučování, na akcích pořádaných školou.

Součástí nové vyhlášky je **příloha s informacemi**, se kterými musí být rodiče (zákonní zástupci) podrobně seznámeni, než dají souhlas k zařazení svého dítěte do vzdělávání. Tato příloha upevňuje práva rodičů a posiluje jejich zodpovědnost.

V září 2016 vstoupila v platnost **novela školského zákona (zákon č. 82/2015 Sb.)**, která s sebou přináší zásadní změny ve vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Nejpodstatnější změna se týká **§ 16**, která přináší nové pojetí podpory žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

V novém pojetí se tak dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami rozumí žák, jehož vzdělávání z důvodu jeho speciálních vzdělávacích potřeb vyžaduje uplatnění **podpůrných opatření**. V souvislosti s novou terminologií jsou žáci hodnoceni na základě potřeby úpravy podmínek jejich vzdělávání.

Podpůrnými opatřeními se rozumí nezbytné úpravy ve vzdělávání a školských službách odpovídající zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám dítěte, žáka nebo studenta. Děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami mají právo na bezplatné poskytování podpůrných opatření školou a školským

zařízením (§ 16 odst. 1). Podpůrná opatření představují konkrétní pomoc při vzdělávání žáka. Od 1. 9. 2016 se stávají nárokovými a mají stanovenou finanční náročnost. Rozdělují se do pěti stupňů podle organizační, pedagogické a finanční náročnosti. Podpůrná opatření různých stupňů a druhů je možno kombinovat. Podle § 16 odst. 2 podpůrná opatření spočívají v:

- poradenské pomoci školy a školských poradenských zařízení;
- úpravě organizace, obsahu, hodnocení, forem a metod vzdělávání;
- úpravě podmínek k přijímání a ukončování vzdělávání;
- použití kompenzačních pomůcek, speciálních učebnic a speciálních učebních pomůcek;
- úpravě očekávaných výstupů vzdělávání;
- vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu;
- využití asistenta pedagoga;
- využití dalšího pedagogického pracovníka, tlumočnicka;
- vzdělávání ve stavebně a technicky upravených prostorách.

Podpůrná opatření 1. stupně *uplatňuje škola nebo školské zařízení i bez doporučení školského poradenského zařízení* (§ 16 odst. 4). Tato opatření se poskytují, když má žák, student při vzdělávání takové obtíže, že je nezbytné jeho vzdělávání podpořit prostředky pedagogické intervence, může se jednat také o drobné úpravy v rámci výuky jednoho předmětu, individualizace výuky nebo práce jednoho pedagoga.

Podpůrná opatření 2. až 5. stupně *lze uplatnit pouze s doporučením školského poradenského zařízení* (§ 16 odst. 4) a uplatňují se pouze s informovaným souhlasem rodiče, studenta nebo zletilého žáka. Školské poradenské zařízení posuzuje míru a charakter speciálně vzdělávacích potřeb. Pokud školské poradenské zařízení shledá, že vzhledem ke speciálním vzdělávacím potřebám žáka, studenta průběh a výsledky poskytovaných podpůrných opatření nepostačují, lze použít k naplňování vzdělávacích možností podpůrná opatření vyššího stupně. Doporučení je projednáno a případně upraveno se souhlasem školy, zákonných zástupců, žákem.

Společné vzdělávání (inkluzivní vzdělávání) vytváří podmínky pro vzdělávání některých žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ve školách hlavního vzdělávacího proudu, ale současně i nadále umožňuje existenci speciálního vzdělávání, které je ukotveno v § 16 odstavci 9 školského zákona. Zákonní zástupci žáka se speciálními vzdělávacími potřebami mohou volit pro své dítě následující způsoby vzdělávání v:

- škole hlavního vzdělávacího proudu s využitím podpůrných opatření, pokud to podmínky jejich zdravotního stavu dovolí;
- škole hlavního vzdělávacího proudu, která má zřízenou třídu podle § 16 odst. 9;
- speciální škole.

Při rozhodování o způsobu vzdělávání je důležité **posoudit míru a závažnost speciálně vzdělávacích potřeb** školským poradenským zařízením a společně s rodiči žáka zvážit, co je v nejlepším zájmu žáka a doporučit podpůrná opatření.

§ 16a se zabývá **poradenskou pomocí školského poradenského zařízení** (pedagogicko-psychologická poradna, speciálně pedagogické centrum). *Školské poradenské zařízení poskytne poradenskou pomoc dítěti, žákovi, studentovi nebo zákonnému zástupci dítěte nebo žáka na základě jeho žádosti nebo na základě rozhodnutí orgánu veřejné moci.* Výstupem poradenské pomoci je **zpráva** (skutečnosti podstatné pro podpůrná opatření) a **doporučení** (závěry vyšetření a návrhy podpůrných opatření).

Podle § 16b může žák, student, zákonný zástupce, škola, školské zařízení, orgán veřejné moci požádat v případě pochybností o **revizi** zprávy nebo doporučení školského poradenského zařízení.

V § 18 se stanovuje vzdělávání podle **individuálního vzdělávacího plánu**, které povoluje ředitel na základě žádosti zákonných zástupců žáka nebo žádosti zletilého žáka, studenta a písemného doporučením školského poradenského zařízení.

4.3 Komparace legislativních úprav vzdělávacího systému

Právní regulace pro léta 1980 – 1989: **zákon č. 29/1984 Sb.**, o soustavě základních a středních škol (školský zákon), ve znění platném před novelou č. 171/1990 Sb. (dále také jen „**ŠZ**“).

Právní regulace pro léta 2010 – 2016: **zákon č. 561/2004 Sb.**, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů (dále také jen „**NŠZ**“).

4.3.1 Koncepce vzdělávání

Oba zákony se shodují v tom, že reflektují skutečnost, že je přirozené, že mezi dětmi, žáky a studenty všech druhů škol se najdou jedinci znevýhodnění po stránce zdravotní či sociální. Na ně pamatuje § 16 **NSŽ**, který obsáhle upravuje vzdělávání dětí, žáků a studentů s tzv. speciálními vzdělávacími potřebami i § 28 a násl. **ŠZ**, který upravuje režim a skladbu škol pro mládež vyžadující zvláštní péči.

S určitou dávkou tolerance lze konstatovat, že se **NSŽ** snaží odstraňovat jisté bariéry diskriminace a stratifikace, které byly v **ŠZ** obsaženy. **NSŽ** tak zejména ve svém ustanovení § 2 odst. 1 písm. a) stanoví zásadu, podle které vzdělání musí být uskutečňováno za pomoci *rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana*. Podle zásady obsažené v § 2 odst. 1 písm. b) je toto dodržováno za současného *zohledňování vzdělávacích potřeb jednotlivce*. Tyto zásady v souhrnu vedou k povinnosti zajistit tzv. inkluzivní vzdělávání. To je založeno na myšlence vzdělávání znevýhodněných či postižených osob v hlavním vzdělávacím proudu se zabezpečením jejich individuálních potřeb. Důležité je, že specifický přístup k těmto osobám je jejich právem, nikoliv povinností. Tyto zásady, práva a povinnosti, **ŠZ** neobsahoval.

Podstatné vlivy na rozdíly mezi oběma zákony můžeme sledovat v dobovém vývoji ve vzdělávání, a také ve skutečnosti, že v dnešní době je Česká republika vázána Úmluvou o právech dítěte, která v čl. 23 zavazuje Českou republiku k určitým

standardům vzdělávání postižených dětí a jejich potřeb. Úmluvou je Česká republika vázána od roku 1991.

4.3.2 *Vzdělávací soustava*

Základní rozdíl v pojetí právní úpravy obsažené v **NŠZ** týkající se vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami oproti právní úpravě obsažené v **ŠZ** je ten, že nová právní úprava již nevymezuje z právního hlediska samostatný, oddělený systém speciálního školství s vlastními podmínkami pro přijetí dětí, žáků a studentů, organizací vzdělávání, jeho průběhem či ukončováním.

Nejsou již tedy vymezeny samostatné druhy speciálních škol, jako tomu bylo v § 28 a násl. **ŠZ**, který upravoval kategorii tzv. škol pro mládež vyžadující zvláštní péči. V jejím rámci rozlišoval:

- Základní školy pro mládež vyžadující zvláštní péči;
- Střední školy pro mládež vyžadující zvláštní péči;
- Zvláštní školy;
- Zvláštní odborná učiliště;
- Pomocné školy.

Obdobné rozdělení již v režimu **NSŽ** obsaženo není.

Toto přispělo především k větší prostupnosti vzdělávacího systému jako celku z právního hlediska, protože již nejsou stanoveny právní bariéry a rozdíly mezi „běžným“ a „speciálním“ školství.

To ovšem neznamená, že by školy zřízené pro děti, žáky, studenty se zdravotním postižením již nemohly vznikat nebo že by muselo docházet k jejich rušení. Právní úpravu, umožňující jejich existenci, lze nalézt v § 16 odst. 9 **NŠZ**. Uvedené ustanovení ovšem umožňuje zřizovat pouze školy či třídy, oddělení a tzv. studijní skupiny, a sice *pro děti, žáky a studenty s mentálním, tělesným, zrakovým nebo sluchovým postižením, závažnými vadami řeči, závažnými vývojovými poruchami učení, závažnými vývojovými poruchami chování, souběžným postižením více vadami nebo autismem* a za podmínky,

že vzhledem k povaze speciálních vzdělávacích potřeb dítěte, žáka nebo studenta nebo k průběhu a výsledkům dosavadního poskytování podpůrných opatření by samotná podpůrná opatření nepostačovala k naplňování jeho vzdělávacích možností a k uplatnění jeho práva na vzdělání.

Nejedná se ovšem o speciálně vymezené školy (školy pro mládež vyžadující zvláštní péči), ale o školy vyjmenované v ustanovení § 7 **NŠZ**: mateřské školy, základní školy a střední školy. To mj. znamená, že se na tyto školy vztahují shodná ustanovení školských právních předpisů jako na ostatní školy, pokud není výslovně stanovena zvláštní právní úprava pro děti, žáky a studenty se zdravotním postižením.

V **NŠZ** je uvedeno, že podle školského zákona je zvláštní škola podle dosavadních právních předpisů základní školou, pomocná škola podle dosavadních právních předpisů základní školou speciální, střední odborné učiliště, gymnázium, střední odborná škola, učiliště, střední speciální škola, odborné učiliště a praktická škola podle dosavadních právních předpisů je pak střední školou.

ŠZ svěřil právní úpravu podrobnějších otázek zvláštní vzdělávací soustavy prováděcímu předpisu, kterým byla vyhláška ministerstva školství České socialistické republiky č. 49/1986 Sb., o školách pro mládež vyžadující zvláštní péči, ve znění pozdějších předpisů. Vyhláška upravuje typy a názvy škol pro mládež vyžadující zvláštní péči, zřizování a zrušování těchto škol, počty žáků ve třídě, zvláštnosti organizace škol, vyučovací dobu, výchovu mimo vyučování, pravidla hodnocení a klasifikace žáků škol, přijímání žáků do středních škol pro mládež vyžadující zvláštní péči, aj.

Koncepce vzdělávací soustavy má do jisté míry vliv také na systematiku příslušných částí obou zákonů.

4.3.3 Systematika zákonů

Ze systematického hlediska je skladba příslušných částí obou zákonů značně rozdílná.

NŠZ v ustanovení § 16 upravuje podporu vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami, čímž do značné míry pokrývá okruh právních vztahů, které se snažila regulovat celá část čtvrtá **ŠZ** (§ 28 až § 33).

Zatímco další právní úprava se v **NŠZ** věnuje poradenské pomoci školského poradenského zařízení, revizím a individuálnímu vzdělávacímu plánu, **ŠZ** se omezil pouze na právní vymezení základních rysů zvláštní vzdělávací soustavy.

4.3.4 Personální vymezení

Oba právní předpisy shodně upravují okruh osob se specifickými vzdělávacími potřebami, způsob jejich vzdělávání a prostředky vedoucí k překonání či zmírňování jejich znevýhodnění, jako je např. přizpůsobení vzdělávacího procesu potřebám těchto osob.

NŠZ vymezuje v ustanoveních § 16 odst. 1 okruh osob, na které se vztahují zvláštní právní normy o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami následovně: *osoba, která k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění nebo užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními potřebuje poskytnutí podpůrných opatření. Podpůrnými opatřeními se rozumí nezbytné úpravy ve vzdělávání školských službách odpovídající zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám dítěte, žáka nebo studenta.* Jak bylo uvedeno výše, právní úprava obsažená v § 2 odst. 1 písm. b) je postavena na principu zohledňování individuálních vzdělávacích potřeb každého jednotlivce a nalezení co nejvhodnějšího způsobu vzdělávání pro každého. Zákon však již (na rozdíl od **ŠZ**) nevymezuje kategorie účastníků vzdělávání (dětí, žáků, studentů), kteří především s ohledem na svůj zdravotní stav či sociální postavení vyžadují zákonem samostatně definovaná práva ve vzdělání a samostatné organizační a personální prostředky, které jejich vzdělávání umožní.

Oproti tomu **ŠZ** v ustanovení § 28 odst. 1 stanovil tento okruh osob následovně: žáci mentálně, smyslově nebo tělesně postižení, žáci s vadami řeči, žáci s více vadami, žáci obtížně vychovatelní a žáci nemocní, oslabení a umístění ve zdravotnických zařízeních.

Dále se **NŠZ** věnuje zvláštní právní úpravu vzdělávání nadaných dětí, žáků a studentů. Kategorii mimořádně nadaného žáka nebo studenta se **ŠZ** věnuje v ustanoveních § 41 (viz níže k tomuto tématu).

4.3.5 Poradenská pomoc školského poradenského zařízení

Podle ustanovení § 16 odst. 1 **NŠZ** *školské poradenské zařízení poskytne poradenskou pomoc dítěti, žákovi, studentovi nebo zákonnému zástupci dítěte nebo žáka na základě jeho žádosti nebo na základě rozhodnutí orgánu veřejné moci podle jiného právního předpisu.*

ŠZ obsahoval v ustanovení § 46 právní úpravu výchovného poradenství, podle níž školám, školským zařízením, orgánům a zařízením národních výborů zabezpečující péči o děti a mládež a rozmístění mládeže, organizacím, žákům a jejich zákonným zástupcům a pěstounům se v otázkách výchovy a vzdělávání dětí a mládeže poskytuje poradenská služba výchovného poradenství.

Rozsah působnosti poradenské činnosti je zcela zjevný, zvláště patrný je omezený personální rozsah v podobě **NŠZ** (dítě, žák, jejich zákonný zástupce) i v době minulé (školy, školská zařízení, orgány a zařízení národních výborů zabezpečující péči a mládež a rozmístění mládeže, organizace, žáci a jejich zákonní zástupci a pěstouni).

Z institucionálního hlediska lze konstatovat, že v **NŠZ** pod režim školského poradenského zařízení spadají další specializované organizační části. Jsou jimi na základě § 3 vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, pedagogicko-psychologická poradna a speciálně pedagogické centrum. Poradna poskytuje služby pedagogicko-psychologického a speciálně pedagogického poradenství a pedagogicko-psychologickou a speciálně pedagogickou pomoc při výchově a vzdělávání žáků. Centrum zase poskytuje poradenské služby zejména při výchově a vzdělávání žáků s mentálním, tělesným, zrakovým nebo sluchovým postižením, vadami řeči, souběžným postižením více vadami nebo autismem.

ŠZ měl díky zvláštnímu právnímu předpisu, tedy zákonu č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, také vypracovanou strukturu výchovného poradenství, která byla členitější nežli tomu je v současnosti v režimu **NŠZ**. Úkoly výchovného poradenství plnili na školách výchovní poradci, okresní pedagogicko-psychologické poradny, městské pedagogicko-psychologické poradny a krajské pedagogicko-psychologické poradny. Základní školy, školy pro mládež vyžadující zvláštní péči a střední školy zajišťovaly úkoly výchovného poradenství výchovnými poradci, jimiž byli učitelé školy odborně

přípravě pro výchovné poradenství. Okresní pedagogicko-psychologická poradna pomáhala řešit výukové a výchovné problémy dětí předškolních zařízení i žáků škol a školských výchovných zařízení, které odborně vedl okresní národní výbor, pomáhala při profesní orientaci a volbě povolání a zajišťovala pro školy odborné pedagogicko-psychologické služby. Městská pedagogicko-psychologická poradna plnila úkoly okresní pedagogicko-psychologické poradny v územním obvodu městského národního výboru. A konečně krajská pedagogicko-psychologická poradna pomáhala řešit výukové a výchovné problémy dětí a žáků škol a školských výchovných zařízení, které odborně vedl krajský národní výbor, pomáhala při profesní orientaci a volbě povolání žáků.

4.3.6 Revize

V § 16b NŠZ se uvádí, že dítě, žák, student nebo zákonný zástupce může do 30 dnů ode dne, kdy obdržel zprávu nebo doporučení školského poradenského zařízení, požádat právnickou osobu zřízenou a pověřenou ministerstvem prováděním revizí o jejich revizi. O revizi může požádat také škola, školské zařízení nebo orgán veřejné moci a Česká školní inspekce. Právnickou osobou zřízenou a pověřenou ministerstvem prováděním revizí je Národní ústav pro vzdělávání.

Oproti tomu ŠZ ani jeho prováděcí či související právní předpisy možnosti revidování postupu výchovného poradenství neumožňovalo, neexistoval ani jiný opravný prostředek včetně odvolání.

4.3.7 Vzdělávání nadaných dětí, žáků a studentů

V souladu s § 17 NŠZ se také nadání (včetně mimořádného nadání) dítěte, žáka či studenta považuje za vzdělávací potřebu, která vyžaduje své specifické zohlednění v podmínkách, organizaci a průběhu vzdělávání. Uspokojení vzdělávacích potřeb těchto dětí, žáků a studentů i rozvoje jejich nadání, má být dosaženo vytvořením odpovídajících podmínek pro vzdělávání, využitím přiměřených didaktických metod a postupů.

V tomto směru poskytuje **NŠZ** dostatek prostoru a možností pro vzdělávání nadaných i mimořádně nadaných dětí, žáků a studentů. Jedná se především o individuální vzdělávací plány, rozšířenou výuku některých předmětů, přeřazení žáka do vyššího ročníku bez absolvování předchozích ročníků apod. Některé z těchto nástrojů jsou využitelné v případě všech nadaných dětí, žáků a studentů, některé jsou pak omezeny pouze na kategorii „mimořádně nadaných“.

Obecně se všem školám ukládá povinnost vytvářet podmínky pro rozvoj nadání dětí, žáků a studentů. Tato povinnost navazuje na zásadu vzdělávání stanovenou v § 2 odst. 1 písm. b) **NŠZ** spočívající v zohledňování vzdělávacích potřeb jednotlivce. Její praktické naplnění tedy znamená především individuální přístup školy ke každému dítěti, žákovi a studentovi a vytvoření dostatečného prostoru v rámci vzdělávacího programu školy, podle konkrétních možností a potřeb využívání organizačních opatření, které právní předpisy umožňují (např. vytváření skupin žáků různých tříd či ročníků k vyučování některých předmětů, dělení tříd na skupiny v některých vyučovacích předmětech).

ŠZ znal taktéž kategorii tzv. rozvíjení mimořádného nadání a talentů žáků. Dle ustanovení § 41 **ŠZ** se v základních a středních školách vytvářejí podmínky pro rozvíjení mimořádného nadání a talentů žáků. Mohou se též zřizovat školy nebo třídy s rozšířenou výukou některých předmětů nebo skupin předmětů a školy poskytující výchovu a vzdělávání, které se jinak získává v základní škole nebo střední škole. **ŠZ** tak zřetelněji uváděl návod k rozšíření výuky.

4.3.8 Předčasné ukončení školní docházky

Oba právní předpisy přiznávaly mimořádně talentovaným žákům možnost ukončit školskou docházku dříve, nežli by to bylo za normálních okolností nutné. Právní režimy byly však odlišné. **ŠZ** pouze umožňoval, že na základě § 42 odst. 1 mimořádně nadaný a talentovaný žák může ukončit základní školu dříve, než za osm let. Zákon toto dále nerozvádí, pouze konstatuje, že ministerstvo školství a zdravotnictví stanoví, podmínky pro rozvíjení mimořádného nadání a talentů žáků.

Oproti tomu **NŠZ** stanoví v § 17 odst. 3 poměrně podrobné podmínky předčasného ukončení školní docházky a precizní podmínky k tomu, aby mimořádně nadaného

zletilého žáka nebo studenta bylo možno přeradit do vyššího ročníku (tj., aby některou třídu přeskočil). K tomu stanovuje několik podmínek:

1. Podání žádosti.
2. Pozitivní vyjádření školského poradenského zařízení a lékaře.
3. Vykonání zkoušek z učiva, které žák nebo student nebude absolvovat.

Podle mého názoru je potřeba ještě upozornit na skutečnost, která není ze zákona na první pohled patrná, že totiž nelze najednou „přeskočit“ více ročníků vzdělávání, vždy se jedná pouze o 1 třídu. ŠZ takové omezení neobsahoval.

4.3.9 Individuální vzdělávací plán

Vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu má umožnit vzdělávání žákům a studentům, kteří z různých důvodů potřebují zvláštní organizaci vzdělávání, zvláštní časové či obsahové rozvržení učiva, popřípadě také upravený pedagogický přístup, metody práce, individuální speciálně pedagogickou či psychologickou péči apod.

Vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu lze v režimu § 18 NŠZ povolit v zásadě ze tří základních důvodů, kterými jsou:

- a) speciální vzdělávací potřeby žáka a studenta;
- b) mimořádné nadání žáka nebo studenta;
- c) jiné závažné důvody v případě středního a vyššího odborného vzdělávání.

Na základě písemného doporučení školského poradenského zařízení a žádosti zákonného zástupce, může ředitel školy povolit vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu žákům a studentům se speciálními vzdělávacími potřebami nebo s mimořádným nadáním.

ŠZ také upravoval kategorii studia dle individuálního vzdělávacího plánu. Znal jedinou podmínku, za které byl ředitel školy oprávněn mimořádně nadaným a talentovaným žákům středních škol povolit studium podle individuálního vzdělávacího plánu, v němž při zachování obsahu a rozsahu stanoveného učebním plánem a učebními osnovami

příslušného studijního oboru byla určena zvláštní organizace výuky a délka studia, touto podmínkou byly tzv. „odůvodněné případy“.

Primární rozdíl tedy spočívá v tom, že v režimu **NŠZ** je možno umožnit individuální vzdělávací plán i žáku základní školy, zatímco v režimu **ŠZ** to bylo možno jen u studenta střední školy. Druhý rozdíl lze spatřovat v tom, že **NŠZ** zná tři důvody, pro které je možné individuální vzdělávací plán povolit, zatímco **ŠZ** znal pouze povšechný důvod: odůvodněné případy.

4.4 Kazuistiky

Do praktické části jsem si dovolila také zařadit dvě stručné kazuistiky žen se zdravotním znevýhodněním. V první kazuistice se žena vzdělávala v letech 1980 - 1989, ve druhé v období 2000 – 2016. Cílem kazuistik bylo doložit, jak probíhalo vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami před rokem 1989 a v současnosti.

4.4.1 Kazuistika č. 1

Paní V. je 37 let. Narodila se s tělesným postižením – dysmélií (fokomélií) a skoliózou.

Osobní anamnéza

Matka paní V. měla rizikové těhotenství. Dcera se narodila donošená s vrozeným postižením pravé horní končetiny a deformací páteře. Ranný psychomotorický vývoj dítěte byl mírně opožděný. Vývoj řeči byl fyziologický. Vlivem postižení horní končetiny dítě získávalo manipulační a motorické dovednosti s určitým zpožděním. Postupně funkci chybějící paže nahrazovala končetina druhá. Rodina neměla možnost navštěvovat odborné specialisty, veškerou péči o dítě převzala matka.

Z důvodu bydliště v malé obci a špatné dopravní obsluze paní V. nemohla navštěvovat mateřskou školu. Do 6 let se o ni starala matka v domácím prostředí. Při zápisu do spádové ZŠ jí bylo odmítnuto vzdělávání z důvodu nevyhovujících technických a prostorových podmínek školy a doporučeno dojíždění do některých škol pro mládež vyžadující zvláštní péči v krajském městě. Protože rodina nevlastnila osobní automobil,

aby mohla dceru do školy dovážet, zvolila přestěhování do města. Paní V. se tak začala vzdělávat v běžné základní škole, mezi dětmi bez postižení. Individuální vzdělávací plán v té době pro žáky se znevýhodněním neexistoval, školní prostředí běžné školy bylo uzpůsobeno pouze pro zdravé žáky. Paní V. zvládala školní povinnosti s dopomocí matky a babičky. Postupně se však začaly u ní projevovat adaptační potíže. Škola ani třída nebyla připravena na příchod dítěte se zdravotním znevýhodněním. Spolužáci se posmívali jejímu handicapu, ona sama se nedokázala sžít s kolektivem vrstevníků. Začala trpět stresem, pocity méněcennosti, odlišnosti. To se projevilo i ve školním prospěchu. Výsledky v jednotlivých předmětech měla nerovnoměrné. Chováním byla klidnější, mírnější povahy, bez výrazných obtíží, respektovala autority.

Kritické období nastalo v pubertě, kdy se do popředí zájmu dostávala otázka tělesného schématu. Začala se stranit vrstevníků, uzavírala se do vlastního světa. Velkou oporu a vzor měla v té době v babičce, která jí pomáhala v doučování a v přípravě na školu. Ke konci základní školy se vypracovala k dobrým výsledkům. O profesní orientaci svého dítěte rodina moc neuvažovala, proto začala studovat na střední škole, která byla nejbližší bydliště. Školu zakončila maturitou. Problémy nastaly v pracovním uplatnění. Pracovní místo našla u stavebního podniku, který jí zaměstnal jako svačínářku a pomocnou sílu v kantýně.

Rodinná anamnéza

Paní V. se narodila v úplné rodině, má staršího bratra. Věkové rozdíly mezi rodiči nebyly. Otec pracoval jako malíř, matka vařila ve školní kuchyni. Výchovné styly rodičů nebyly jednotné. Otec stanovoval studijní úkoly, které nekontroloval nebo školní záležitosti přehlížel, matka se sama snažila komunikovat se školou, řešit problémy dcery. Rodiče často projednávali problémy v přítomnosti dětí. Velmi pěkný vztah měla paní V. s bratrem, který jí pomohl najít i společnou zálibu – jízdu na motorce. Společně se sdružovali v motorkářském spolku, pořádali výjezdy. Ve společnosti těchto lidí postupně nabyla určitou sebejistotu a sebedůvěru.

Do širší rodiny patřili i prarodiče. Zvlášť s babičkou měla paní V. pěkný vztah, který se vybudoval při zdolávání školních neúspěchů.

Současnost

V současné době pracuje paní V. jako telefonní operátorka. Mezi motorkáři si našla i životního partnera, se kterým vychovává dvě zdravé děti. K jejím zálibám patří i rukodělné činnosti (pletení, vaření), které vzhledem ke svému znevýhodnění zvládá velmi dobře.

Závěr

Kazuistika je příkladem vzdělávání žáka s tělesným postižením před rokem 1990. Dítě nenavštěvovalo mateřskou školu, základní škola jeho vzdělávání v místě bydliště odmítla. Dívka byla sice vzdělávaná v běžné základní škole, ale s omezenými možnostmi vhodné edukace, bez ohledu na její znevýhodnění. Nejednalo se o integraci v dnešním pojetí. Děvče vlastně „proplouvalo“ vzděláváním, trpělo psychickými problémy, které měli z počátku vliv i na její školní prospěch. Edukace probíhala bez vhodného individuálního vzdělávacího plánu, pomoci poradenského zařízení. Ani spolupráce rodiny a školy nefungovala podle jejích potřeb. Rodina odmítla využít poradenských služeb, komunikaci se školou omezila na minimum.

4.4.2 Kazuistika č. 2

Slečně B. je 15 let. Má diagnostikované kombinované postižení, hemiparetickou formu dětské mozkové obrny, oční vadu korigovanou brýlemi.

Osobní anamnéza

Těhotenství matky bylo bez potíží, porod byl ale předčasný. B. se narodila nedonošená, v nedokončeném sedmém měsíci těhotenství. Porodní váha nebyla vyšší než 1,5 kg. Hned po porodu postihla dítě celková infekce, byla mu nasazena léčba antibiotiky. Posléze byla B. diagnostikovaná hemiparetická forma dětské mozkové obrny, oční vada – strabismus, ortopedické postižení. Mentálně postižené dítě nebylo. Psychomotorický vývoj dítěte byl opožděný, probíhal nerovnoměrně. Pro rozvoj motoriky byla doporučena Vojtova metoda reflexní lokomoce. Dítě začalo sedět ve 12 měsících, v 18 měsících bylo schopno stát a zkoušet chodit. Posléze se začal motorický vývoj zlepšovat. Částečně opožděný byl i vývoj řeči.

V 6 letech byla B. hospitalizovaná v nemocnici, podstoupila ortopedickou úpravu zkrácených Achillových šlach a následnou osmi týdenní rekonvalescenci na lůžku, která měla negativní dopad na pohybový rozvoj dítěte.

V 7 letech B. prodělala boreliózu, komplikovaná léčba trvala šest týdnů.

Školní vývoj dítěte začal v 6 letech. Z důvodu znevýhodnění byla dívka do té doby v domácí péči matky. Byl jí doporučen odklad školní docházky. V této době začalo dítě docházet na dvouhodinové dopolední činnosti do mateřské školy, kde bylo integrované do běžné třídy předškolních dětí. Matka zde plnila roli osobního asistenta. Pro pohybové znevýhodnění se dítě nezúčastňovalo pobytu venku, v té době odcházelo domů. Postupnou adaptaci na kolektiv a prostředí mateřské školy zvládla B. bez problémů. Práceschopnost dívky byla na nižší úrovni, pracovní tempo pomalejší, avšak i navzdory tomu dívka ochotně a ráda spolupracovala. Výkony v grafomotorické oblasti byly v pásmu podprůměru, motorická obratnost činila dívce potíže. Lateraritu měla vyhraněnou – pravostrannou. Úroveň rozumových dovedností byla na lepším průměru. Další vzdělávání se uskutečnilo formou individuální integrace do běžné základní školy. Ke vzdělávání nastoupila žákyně v 7,5 letech. Na prvním stupni základní školy pomáhal dívce osobní asistent zvládnout sebeobslužné činnosti, pohyb po školní budově. Škola neměla bezbariérový přístup, a proto chůze po schodišti činila žákyni potíže. Vlivem zhoršených motorických schopností měla problémy s nácvikem psaní, potřebovala individuální přístup v některých předmětech - v českém jazyce, anglickém jazyce, matematice, tělesné výchově. Školní pracovní tempo měla pomalejší, zvláště u čtení, psaní a odpovědích vyžadující rychlou reakci. Žákyně potřebovala více času na psané úkoly, při nácviku čtení, celkovou přípravu na vyučování. Měla upravený rozsah a tempo edukace. Školní povinnosti zvládala s pomocí asistenta, spolužáků, ale i rodiny přiměřeně svým schopnostem. V rámci domácí přípravy si plnila svoje povinnosti ve spolupráci s maminkou. Mezi další individuální potřeby žákyně patřil častý odpočinek, trpělivost, motivace a podpora pro osobní rozvoj. Na druhém stupni základní školy se svojí pílí a houževnatostí vypracovala mezi prospěchově lepší žáky třídy.

Od dětství k zájmům dívky patřila hudba. S matkou dojížděla do městské hudební školy, kde se nejdříve věnovala zpěvu, posléze zkoušela hrát na bicí hudební nástroje.

Rodinná anamnéza

Dítě se narodilo v úplné rodině, bylo chtěné, vítané. V rodině byl starší sourozenec. Emocionální atmosféra v rodině byla vyrovnaná.

Rodiče – otec je středoškolsky vzdělaný, pracuje jako OSVČ, matka je vyučená, pracuje jako OSVČ. Po ekonomické stránce je rodina dobře zajištěná. Věk rodičů je přibližně stejný. Výchovný styl rodičů převládá jednotný, stejný, je patrná vstřícná komunikace. Vlivem pracovního vytížení otce komunikaci se školou zajišťovala převážně matka.

Sourozenci – B. má starší sestru. Sourozenecké vztahy jsou mezi sestrami velmi dobré, od dětství starší sestra byla jistým identifikačním zdrojem.

Součástí širší rodiny jsou i prarodiče.

Současnost

V současné době slečna B. studuje na anglickém gymnáziu. Přejít ze základní školy na školu střední zvládla díky připravenosti školního prostředí a kolektivu bez problémů. O tom svědčí i výsledky vysvědčení v 1. ročníku. Studium na gymnáziu zvládá bez dopomoci asistenta. Při vyučování používá speciálně upravený stůl a židli. Má přizpůsobené tempo vzdělávání. Překážkou je pro B. dojíždění do školy, bariérovost prostředí, se kterým se každodenně setkává při cestě za vzděláním (schody, přechody pro chodce), má problémy s orientací ve městě.

K udržení a rozvoji motorických schopností a pohybu stále využívá Vojtovu reflexní terapii, chodí plavat, cvičí na speciálním systému REDCORD.

Ve volných chvílích se věnuje hře na elektronické bicí nástroje ve studentské hudební kapele, ráda vyjíždí s rodiči do přírody na speciálně upraveném kole.

Závěr

Kazuistika je příkladem integrace dívky s tělesným postižením do běžné třídy mateřské, základní a střední školy. Zařazení bylo úspěšné díky pozitivnímu přístupu rodiny a žákyně, školských pracovníků, ale i vrstevníků a jejich rodičů, správních institucí. Úspěšnost a pozitivní výsledky začlenění vyžadovaly připravenost školského prostředí. Jednalo se o vytvoření celé škály odpovídajících podmínek v oblasti materiálního vybavení, možnost využití vhodných edukačních a kompenzačních prostředků, činnost

asistenta, úpravu vzdělávání (časové či obsahové rozvržení učiva), které bylo a je poskytováno na základě individuálního vzdělávacího plánu (§ 18 školského zákona). Prostupnost a návaznost vzdělávacího systému přinesly dívce možnost pokračovat v jejím vzdělávání na střední škole, a tedy i šanci na budoucí pracovní uplatnění a plnohodnotné zapojení do života. Nelze opomenout významnou úlohu rodiny při výchově a vzdělávání studentky, bez které by s obtížemi zvládala nejen školní povinnosti, ale i dojíždění za vzděláním a volnočasové aktivity.

4.4.3 Komparace kazuistik

Komparace kazuistiky č. 1 (dále jen „**K1**“).

Komparace kazuistiky č. 2 (dále jen „**K2**“).

Vzdělávání

V komparaci kazuistik **K1** a **K2** bylo zjištěno, že vzdělávání obou dívek se speciálními vzdělávacími potřebami probíhalo formou integrace do běžné základní školy. Rozdíly v možnostech edukace pramenily z legislativních úprav vzdělávacího systému dané doby a z postojů společnosti k osobám se znevýhodněním.

K faktorům, které ovlivnily edukaci žákyně v **K1**, jistě patří nepřipravenost společnosti a školského systému na vzdělávání jedince se znevýhodněním v hlavním vzdělávacím proudu, do značné míry omezená možnost integrace, absence dostatečného množství podpůrných opatření. V té době chyběl propracovanější vzdělávací systém pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami. Právní úprava vzdělávání, tzv. školský zákon č. 29/1984, vymezoval oddělený systém speciálního školství, o vzdělávání žáka se znevýhodněním v hlavním vzdělávacím proudu se neuvažovalo. V textu zákona nenalezneme přímé ustanovení upravující školskou integraci. Zřídka se objevovala výuka znevýhodněných v běžné škole podporovaná zabezpečením podpůrných prostředků. Záleželo na vůli a libovůli ředitele školy a pedagogů, zda vyjdou vstříc potřebám a požadavkům těchto žáků na edukaci.

Oproti tomu ve vzdělávání dívky v **K2** lze hovořit o úspěšné školní integraci ve škole běžného typu. Školní integrace vycházela ze současné legislativní úpravy vzdělávacího systému pro děti, žáky a studenty se zdravotním znevýhodněním (zákon č. 561/2004

Sb., školský zákon). Legislativa ukládá povinnost a právo zajistit vzdělávání znevýhodněných osob v hlavním vzdělávacím proudu se zabezpečením jejich individuálních potřeb. Škola nesmí odmítnout žáka se zdravotním znevýhodněním. Musí učinit opatření k umožnění bezproblémové integrace, najít vhodné prostředky, zajistit personální opatření (vyhláška č. 147/2011 Sb.). Konkrétní pomoc při vzdělávání na střední škole dívce zajistila podpůrná opatření (zákon č. 82/2015 Sb., § 16), která se od 1. 9. 2016 stala nárokovými a mají stanovenou normovanou finanční náročnost (např. za služby asistenta nedoplácí zákonní zástupci).

Individuální vzdělávací plán

Vzdělávání dívky v **K1** postrádalo postupy a přístupy podle individuálního vzdělávacího plánu a odborné znalosti pedagogů o vzdělávání znevýhodněných žáků. Záleželo na zájmu učitele a schopnostech žáka, jak se dokáže s překážkami a problémy vyrovnat či nevyrovnat.

Edukace žákyně v **K2** probíhala podle promyšleného a odborně sestaveného individuálního vzdělávacího plánu (§ 18 školského zákona), který zajišťoval žákyni dostatečné množství podpůrných opatření, jež do značné míry ulehčilo a zjednodušilo její působení ve školním prostředí.

Školské poradenské zařízení

Pomoc školského poradenského zařízení u žákyně v **K1** nenašla správnou odezvu ze strany rodiny, přestože výchovné poradenství bylo v té době poměrně dobře zpracované a podobné současnému.

Jako velký přínos pro vzdělávání dívky v **K2** lze považovat rozsáhlou informovanost rodiny o způsobech edukace dítěte ze strany školy a školského poradenského zařízení, možnost zapojení rodičů do přímého vzdělávání svého dítěte ve škole (formou asistenta).

Rodina

Rodinné zázemí dívky v **K1** nebylo ideální. Rodinná výchova byla nejednotná, většinu povinností řešila matka. To se také jistě odrazilo v problémech, které měla žákyně na základní škole. Rodina se školou spolupracovala pouze omezeně. Nebylo bráno ani na zřetel, že žákyně v důsledku svého znevýhodnění trpěla ve školním prostředí

i psychickými problémy, stranila se kolektivu, nevyhledávala kontakt s vrstevníky. Jistým způsobem se mohlo jednat o určitý druh sociálního vyloučení, které škola ani rodina nezaznamenala.

U rodiny v **K2** je patrný již od počátku velký zájem o rozvoj vlastního dítěte, například v mateřské škole působila matka v roli asistenta při zapojení svého dítěte do kolektivu vrstevníků, nácviku sebeobsluhy, dovedností potřebných pro vstup do základní školy. Podpora rodiny přetrvává i na základní a střední škole. Je zřejmá u všech aktivit, kterých se jejich dcera zúčastňuje, ať je to vzdělání, či např. trávení volného času.

Na komparaci kazuistik bylo doloženo, že vzdělávání v současné době má pro děti, žáky a studenty se speciálními vzdělávacími potřebami pozorovatelné přínosy a pozitiva, oproti vzdělávání těchto osob před rokem 1989. Dnešní společnost klade důraz na vzdělání, rozvoj schopností a dovedností, které umožní každému jedinci přiměřené uplatnění. Proto také edukace přináší různé kurikulární změny, stejně také speciální metody a formy práce, materiály a další podmínky. Směřuje ke zkvalitnění života a plného zapojení člověka se znevýhodněním do běžných aktivit každého dne.

ZÁVĚR

Současné celosvětové trendy v rámci integrativního, inkluzivního vzdělávání nacházejí odezvu i v České republice, kde je otázka vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami stále aktuální. V rámci legislativy jsou vytvářena stále nová opatření, která mají směřovat ke zkvalitnění života jedince se znevýhodněním a jeho zapojení do společnosti.

Snahou předkládané bakalářské práce bylo nastínit problematiku vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami před rokem 1989 a v současnosti. Práce se zabývá právní úpravou školských zákonů.

Novodobou právní úpravu, obsaženou v NŠZ, lze tedy v zásadě považovat za progresivnější, promyšlenější a pro účely tzv. inkluzivnějšího vzdělávání vhodnější, nežli starou právní úpravu, obsaženou ve ŠZ.

NŠZ je přívětivější vůči dětem, žákům a studentům se znevýhodněním po stránce zdravotní či sociální zejména tím, že se důsledně snaží odstranit bariéry diskriminace a společenského rozdělování, které byly v ŠZ obsaženy.

Východiska této skutečnosti lze sledovat ve faktu, že liberálně-demokratická koncepce školství je založená na pokrokovějších sociologických průzkumech, nežli tomu bylo v rámci koncepce školství socialistického. Přirozeně k podobě současné legislativy do značné míry přispívá i členství České republiky v Evropské unii, a tedy i vliv unijních předpisů na české zákonodárství.

Hlavní rozdíl mezi ŠZ a NŠZ tedy spočívá v současné tendenci vzdělávání znevýhodněných či postižených osob v hlavním proudu se zabezpečením jejich individuálních potřeb, namísto jejich sociální stratifikace. Současný model vzdělávacího systému pro osoby se speciálními vzdělávacími potřebami tak přináší celou řadu výhod právě pro tyto osoby. Otázkou zůstává, zda se tak do jisté míry neděje na úkor většiny, jež speciální vzdělávací potřeby nepotřebuje. Toto bylo totiž zcela zřejmě východisko socialistického modelu, který se zřetelně pokoušel izolovat žáky se speciálními vzdělávacími potřebami za tím účelem, aby nebrzdili ve vzdělávání „normální“ žáky.

Domnívám se, že tomu tak není, neboť moderní podoby vzdělávání přinášejí celou řadu nástrojů, s jejichž pomocí lze osoby se speciálními vzdělávacími potřebami vzdělávat

bez diskriminací, aniž by to majoritní většina na kvalitě svého vlastního vzdělání pociťovala.

V rámci provedené komparace vyšlo najevo, že nová právní úprava především již nevymezuje z právního hlediska samostatný, oddělený systém speciálního školství s vlastními podmínkami pro přijetí dětí, žáků a studentů, organizací vzdělávání, jeho průběhem či ukončováním; neexistují již pověstné zvláštní školy a pomocné školy, jejichž vzdělávací soustava produkovala postižené občany druhého řádu s nepoužitelným vzděláním. Oddělené třídy, ve kterých může (ale nemusí) speciální vyučování probíhat s ohledem na zvláštní potřeby žáků a studentů jsou něčím diametrálně odlišným, nežli byly tzv. speciálně vymezené školy zvláštní kategorie. Větší prostupnost vzdělávacího systému přinesla žákům se speciálními vzdělávacími potřebami především možnost pokračovat v dalším jejich vzdělávání na středních, vyšších a vysokých školách a zejména pak šanci na plnohodnotné začlenění do majoritní společnosti. NŠZ dokonce již ani (na rozdíl od ŠZ) nevymezuje kategorii osob – účastníků vzdělávání, kteří s ohledem na svůj zdravotní stav či sociální postavení vyžadují zákonem samostatně definovaná práva ve vzdělávání a samostatné organizační a personální prostředky, které jejich vzdělávání umožní; toto je dle mého soudu velmi důležité, protože se z těchto osob nečiní občané méněcenní.

Oproti tomu lze konstatovat, že soustava výchovného poradenství byla na školách v uspokojivém stavu, a přestože její organizační vymezení bylo dle ŠZ jiné, nežli je tomu v současnosti, bylo účelné a dosahovalo zřejmě podobného efektu jako je tomu dnes. Jedinou nevýhodu oproti současným poměrům považuji absenci revidování postupu výchovného poradenství, již ŠZ opomíjel.

NŠZ i ŠZ obdobně podporovaly vzdělávání nadaných dětí. Dá se říci, že ŠZ byl oproti současnému stavu poněkud progresivnější, neboť podával konkrétnější návod na rozšíření výuky.

Co se týče možnosti ukončit školskou docházku dříve, nežli by to bylo za normálních okolností nutné, je současný systém obezřetnější, neboť oproti ŠZ klade precizní podmínky, které musí být v rámci takového opatření naplněny a kromě toho také umožňuje „přeskočit“ pouze jednu třídu.

Podle mého názoru také obě kazuistiky dokládají fakt, že vzděláváním osob se speciálními vzdělávacími potřebami se zabývala jak doba minulá, tak současná. Rozdíly souvisejí s vývojem společnosti, postoji společnosti ke znevýhodněným občanům a platnou legislativou té doby. Nelze opomenout skutečnost, že oproti dřívějšímu vzdělávání znevýhodněných jedinců má současná legislativa v oblasti školství výrazné přínosy a pozitiva pro tyto jedince. Aktuální snahou současného školského systému je inkluzivní přístup k žákům se znevýhodněním a jejich integrace do hlavního vzdělávacího proudu. Úspěšnost začlenění vyžaduje připravenost školského prostředí. Jedná se o vytvoření celé škály vhodných podmínek v oblasti materiálního vybavení, odborné přípravy učitelů, poskytnutí služeb asistenta, využívání speciálních didaktických, edukačních, reedukačních a kompenzačních pomůcek za účelem snadnějšího vzdělávání žákům se speciálními vzdělávacími potřebami ve škole běžného typu. Jak prokazují v textu (zákonech), ale i na konkrétních příkladech v kazuistice, je třeba zdůraznit důležitou úlohu rodiny, bez které nelze kvalitně připravovat žáka na školu. Pokud se rodiny spolupráci vyhýbají, šance na úspěch ve vzdělání je mizivá. Spolupráce mezi rodinou a školou musí začít před nástupem povinné školní docházky a je nutné, aby pokračovala i během vzdělávání. Značný vliv na edukaci dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami mají nejen spolužáci a jejich rodiče, ale i širokého okolí, u kterého se, podle mého mínění, pozitivním směrem mění názor a smýšlení o lidech se znevýhodněním.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Odborné publikace

- 1) AINSCOW, M., CÉSAR, M. *Inclusive education ten years after Salamanca: Setting the agenda*. In European Journal of Psychology of Education. Instituto superior de Psicologica Aplicada. Sep. 2006. ISSN 0256-2928. Pages 231-238.
- 2) FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-014-0.
- 3) FISCHER, Slavomil. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se specifickými potřebami v oblasti somatické, psychické a sociální: učebnice pro studenty učitelství*. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-792-7.
- 4) HÁJKOVÁ, Vanda a Iva STRNADOVÁ. *Inkluzivní vzdělávání: [teorie a praxe]*. Praha: Grada, 2010. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3070-7.
- 5) KLENKOVÁ, Jiřina a Marie VÍTKOVÁ. *Inkluzivní vzdělávání se zřetelem na věkové skupiny a druhy postižení: Inclusive education - provisions for different age groups and disabilities*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5731-9.
- 6) LECHTA, Viktor, ed. *Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-679-7.
- 7) MICHALÍK, Jan. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.
- 8) *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: bílá kniha*. Praha: Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8.
- 9) PFEIFFER, Jan. *Koordinovaná rehabilitace*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2014. ISBN 978-80-7394-461-2.
- 10) PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-198-0.

- 11) SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0095-8.
- 12) VALENTA, Milan. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru.* Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0602-6.
- 13) VYSOKAJOVÁ, Margerita. *Hospodářská, sociální, kulturní práva a zdravotně postižení.* Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0057-9.
- 14) WATKINS, A. (ed.). *Assessment in Inclusive Settings. Key Issues for Policy and Practice.* Odense: European Agency for Development in Special Needs Education, 2007.
- 15) WATKINS, A. (ed.). *Special Needs Education – Country Data 2008.* Odense: European Agency for Development in Special Needs Education, 2009.

Zákony a dokumenty

- 1) Vyhláška č. 73/2005, Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, 2005. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 20, str. 503-508. ISSN 1211-1244.
- 2) Vyhláška č. 116/2011, Sb., kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, 2011. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 43, str. 1106-1108.
- 3) Vyhláška č. 147/2011, Sb., kterou se mění vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, 2011. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 56, str. 1499-1501. ISSN 1211-1244.
- 4) Zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon), 1984. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, částka 5, s. 110-124. ISSN 0322-8037.
- 5) Zákon č. 82/2015 Sb., kterým se mění zákon č.561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon),

- ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, 2015. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 37, s. 1384-1398. ISSN 1211-1244.
- 6) Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. 2012. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 33, str. 1097–1133. ISSN 1211-1244.
  - 7) Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, 1988. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, částka 21, s. 381-622. ISSN 0322-8037.
  - 8) Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, 2006. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 37, s. 1257-1289. ISSN 1211-1244.
  - 9) Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), 1998. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 39, s. 5388-5419. ISSN 1211-1244.
  - 10) Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, 1995. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 31, s. 1634-1653. ISSN 1211-1244.
  - 11) Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, 1995. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 41, s. 1986-2011. ISSN 1211-1244.
  - 12) Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, 2004. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 143, s. 8270-8316. ISSN 1211-1244.
  - 13) Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), 2004. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 190, s. 10262-10324. ISSN 1211-1244.

Elektronické zdroje

- 1) Evropská sociální charta, 1961. [online]. [cit. 2017-06-06]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/1218/esch.pdf>
- 2) Listina základních práv a svobod, 1991. [online]. [cit. 2017-06-06]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

- 3) Standartní pravidla pro vyrovnání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením, 1993. [online]. [cit. 2017-06-06]. Dostupné z: <http://www.nrzp.cz/dokumenty-odkazy/mezinarodni-dokumenty.html>
- 4) UNESCO (1994). The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. UNESCO. [online]. [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF
- 5) Úmluva o právech dítěte, 1990. [online]. [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/dokumenty-kriminalita-umluva-o-pravech-ditete-pdf>
- 6) Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, 2006. [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/28419>
- 7) Všeobecná deklarace lidských práv, 1948. [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: [http://www.mzv.cz/jnp/cz/vyhledavani/index\\$219343.html?text=V%C5%A1eobecn%C3%A1+deklarace+lidsk%C3%BDch+pr%C3%A1v](http://www.mzv.cz/jnp/cz/vyhledavani/index$219343.html?text=V%C5%A1eobecn%C3%A1+deklarace+lidsk%C3%BDch+pr%C3%A1v)
- 8) Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, 2016. [online]. [cit. 2016-06-25]. In: Sběrka zákonů České republiky, částka 10, s. 234-320. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>
- 9) Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, 2005. [online]. [cit. 2016-06-25]. In: Sběrka zákonů České republiky, částka 20, s. 490-502. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>
- 10) Vyhláška č. 197/2016 Sb., kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, 2016. [online]. [cit. 2016-06-25]. In: Sběrka zákonů České republiky, částka 74, s. 3074-3114. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>

Články v časopise

- 1) FERGUSON, D. International Trends in Inclusive Education: the Continuing Challenge to Teach and Everyone. In *European Journal of Special Needs Education*, roč. 23, 2008, č. 2, s. 109-120.

SEZNAM ZKRATEK

NŠZ nový školský zákon

ŠZ školský zákon

K1 kazuistika č. 1

K2 kazuistika č. 2